

Qalbaeva Intizar

Alimbaeva Gulzada

Qoraqalpoq davlat universiteti iqtisodiyot fakulteti 4-kurs talabalari

Annotatsiya: *Maqolada investitsiyalarning mohiyati ko'rib chiqiladi, ularning turli darajadagi ijtimoiy-iqtisodiy tizimlardagi funksiyalari ta'kidlangan. Investitsion faoliyatni tahlil qilish, investitsiyalar tarkibi muallifga iqtisodiyotning barqaror ishlashini ta'minlashda investitsiya jarayonlarining muhim roli va ahamiyatini isbotlashga imkon berdi.*

Kalit so'zlar: *investitsiyalar, investitsiyalar tarkibi, investitsiya manbalari, iqtisodiyotni rivojlantirish, investitsiya funksiyalari.*

Kirish

Bugungi kunda respublikaning barqaror rivojlanishi uchun zarur shart-bu ichki va tashqi resurslarni jalb qilish va ulardan samarali foydalanish orqali erishiladigan yuqori investitsiya faoliyati ekanligi ayon bo'ldi.

Ushbu Nizomning dolzarbligi O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.M. Mirziyoyevning so'zlari bilan tasdiqlanadi: "...iqtisodiyotni yuqori sur'atlarda rivojlantirish uchun bizga faol investitsiya siyosati kerak"³.

Iqtisodiyotni yanada erkinlashtirish, xo'jalik yurituvchi sub'ektlarning iqtisodiy erkinliklarini kengaytirish va xalq xo'jaligining barcha sohalarida xususiy mulk ko'lamini kengaytirish, xalqaro iqtisodiy aloqalarni mustahkamlash investitsiyalarni jalb qilish va ulardan foydalanish bo'yicha ishlarning muvaffaqiyatli amalga oshirilishini rag'batlantiradi. "Investitsiya" atamasi lotincha "invest" so'zidan kelib chiqqan bo'lib, "investitsiya qilish" degan ma'noni anglatadi. Keng ma'noda, investitsiyalar-bu keyinchalik uni ko'paytirish uchun kapital qo'yilmalar. Shu bilan birga, kapitalning o'sishi investorga joriy davrda iste'mol qilish uchun o'z mablag'laridan foydalanishni rad etishni qoplash, uni xavf uchun mukofotlash va kelgusi davrda inflyatsiya yo'qotishlarini qoplash uchun etarli bo'lishi kerak.

Mavzu bo'yicha adabiyotlarni tahlil qilish

Investitsion jozibadorlikni davlat tomonidan tartibga solish, investitsiyalar samaradorligini moliyalashtirish va baholash, investitsion hisob-kitoblarni amalga oshirish shakllari va investitsiyalarni moliyalashtirishning o'ziga xos xususiyatlari kabi masalalar bilan bog'liq muammolar mahalliy va xorijiy olimlar tomonidan batafsil o'rganilmoqda.

So'nggi yillarda rus olimlari orasida A. neshita, V. V. Bocharov, M. I. Knish investitsiya faoliyati va investitsiyalar tushunchalarini zamonaviy iqtisodiy fanning

³ O'zbekiston Respublikasi Prezidenti sh. Mirziyoyevning oliy Majlisga 20.01.2020 yildagi maktubi

muhim bo'limi deb bilishadi. Ushbu olimlar o'z ishlarini investitsiyalarni rivojlantirish muammolari, investitsiyalar samaradorligini moliyalashtirish va baholash, investitsiyalarni hisoblash shakllari va investitsiyalarni moliyalashtirish xususiyatlariga bag'ishlaydilar⁴.

Masalan, muallif A. M. Lapteva o'z maqolasida investitsiyalar tushunchasi va mohiyatini iqtisodiy nuqtai nazardan ko'rib chiqishga harakat qiladi [13].

Chet ellik olimlarning bir nechta asarlarini, masalan, Uilyam F. Sharp, Gordoh J. Aleksahder, Jeffri B. Beyli. Ushbu olimlar o'z ishlarini rivojlangan mamlakatlarda investitsiya fondlari faoliyati nazariyasi va amaliyotini ularning barqaror rivojlanishi sharoitida o'rganishga bag'ishladilar⁵.

O'zbekiston Respublikasida investitsiya fondlarini shakllantirish 1996 yildan boshlangan va shu sababli ushbu sohadagi tadqiqotlar asosan moliya bozori, qimmatli qog'ozlar bozori va kollektiv investitsiya institutlarini tadqiq qilish bilan cheklangan. Ushbu sohadagi tadqiqotlarga A. M. Abdukadirov, S. P. Abdullayev, X. M. Akramov, M. T. Aliyev, U. M. Aliyev, S. A. Arifjanova, E. D. Alimardonov, X. T. Qodirova, N. G. Karimov [15], I. L. Butikov, T. A. Yadgarov va boshqalar kiradi. Ushbu ishlar asosan qimmatli qog'ozlar bozori va portfel investitsiyalarini jalb qilish bilan bog'liq masalalarni o'rganib chiqdi.

Tadqiqot metodologiyasi

Tadqiqotning metodologik bazasi ijtimoiy-iqtisodiy hodisalar va jarayonlarning rivojlanishi, o'zaro bog'liqligi va o'zaro bog'liqligi, raqamli texnologiyalarni rivojlantirish bo'yicha o'zbekiston Respublikasining qonun hujjatlari va me'yoriy hujjatlari ilmiy tadqiqotlarini taqdim etishga imkon beradigan tizimli va tahliliy yondashuv hisoblanadi. Ushbu maqolani yozish jarayonida tizimli, mantiqiy, qiyosiy va iqtisodiy-matematik tahlil usullari qo'llanilgan.

Tahlil va natijalar

Zamonaviy voqelik shuni ko'rsatadiki, respublikamiz mustaqilligi yillarida iqtisodiyotga xorijiy investitsiyalarning umumiy hajmi 15 milliard dollardan oshdi. Tajriba shuni ko'rsatadiki, milliy tabiiy ishlab chiqarish va mehnat resurslari bilan birlashtirilgan investitsiyalar ilg'or texnologiyalarni, ishlab chiqarishni boshqarish va tashkil etishning zamonaviy usullarini joriy etishda, mahalliy, ko'pincha ilgari foydalanilmagan boyliklarni iqtisodiy aylanmaga yanada faol jalb qilishda yuqori kumulatif ta'sir ko'rsatadi. Investorlar nafaqat milliy korxonalariga sarmoya kiritadilar, ularni qayta quradilar va texnik jihatdan qayta jihozlaydilar, balki jahon bozorlariga kirish imkoniyatini ham ochadilar, bu esa xo'jalik yurituvchi sub'ektlarning madaniy bozor munosabatlariga moslashishini yaxshilaydi, ularning ishlab chiqarish va moliyaviy - iqtisodiy faoliyatini tegishli jahon standartlariga ko'tarishga yordam beradi.

⁴ O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 4947 yil 7 fevraldagi "O'zbekiston Respublikasini yanada rivojlantirish strategiyasi to'g'risidagi qonun to'g'risida" gi 2017-sonli qarori // Narodnoe slovo. - Toshkent, 2017 yil. 8 fevral

⁵ O'zbekiston Respublikasi prezidenti Sh. Mirziyoyeva Oliy Majlis 20.01.2020

Shuning uchun investitsiyalarni rag'batlantirish foydalanish samaradorligini oshirishga yordam beradi va respublikada qulay shart-sharoitlar va imtiyozli bozorni saqlab qolish va yaxshilash zarurligini belgilaydi.

Jahon tajribasi shuni ko'rsatadiki, investitsiyalarni jalb qilish va ulardan foydalanish iqtisodiyotni rivojlantirishga yordam beradi va ijtimoiy-iqtisodiy islohotlarni kuchli rag'batlantiradi⁶.

Investitsiyalar iqtisodiyotning oldinga siljishini ta'minlaydigan vosita degan fikr har qanday iqtisodiy nazariyaning aksiomasidir. Har bir davlat birinchi navbatda mahalliy va xorijiy investorlarni moddiy ishlab chiqarish sohasiga jalb qilish uchun harakat qilishi kerak. Shu maqsadda ma'lum bir investitsiya siyosati ishlab chiqilmoqda va amalga oshirilmoqda, tegishli investitsiya muhiti shakllantirilmoqda. Mustaqil O'zbekistonda izchil amalga oshirilayotgan iqtisodiy islohotlar oqilona tarmoq, takror ishlab chiqarish va hududiy nisbatlarga erishish, integratsiya jarayonlarini rivojlantirish, iqtisodiy o'sishni ta'minlash va hokazolarni nazarda tutadi. Ushbu muammolarning butun majmuini hal qilish tegishli investitsiya siyosatini amalga oshirish, investitsiya jarayonlarini tartibga solish va qo'llab-quvvatlashning samarali tizimini shakllantirish bilan chambarchas bog'liq.

Investitsiyalarning me'yoriy-huquqiy ta'rifida kapital qo'yilmalar asosiy kapitalga investitsiyalar, shu jumladan mavjud korxonalarni yangi qurish, kengaytirish, rekonstruksiya qilish va texnik qayta jihozlash, mashinalar, uskunalar, asboblari, inventarlarni sotib olish, loyihalash va tadqiqot ishlari va boshqa xarajatlar sifatida talqin etiladi⁷. Investitsiyalar, asosiy kapitalga investitsiyalardan tashqari, aylanma mablag'larga (Real investitsiyalar) va turli xil moliyaviy vositalarga, masalan, aksiyalar, obligatsiyalar, lotin qimmatli qog'ozlariga (moliyaviy investitsiyalar) kiritilishi mumkin. Binobarin, investitsiyalar investitsiyalarga qaraganda kengroq tushunchadir, ya'ni ularni aniqlash noqonuniy hisoblanadi. Turli mualliflar tomonidan berilgan investitsiyalarning yuqoridagi ta'riflari asosan kapitalni joylashtirish usullarining xususiyatlarini o'z ichiga oladi, ular kapitalni turli xil qimmatli qog'ozlarga joylashtirish samaradorligini taqqoslaydi va tahlil qiladi, ammo mualliflar investitsiyalarning korxonaga kapitali qiymatiga ta'siri, uning rivojlanishi va bunday ta'sirni hisoblash metodologiyasi to'g'risida xulosalar bermaydilar. Zamonaviy iqtisodiyotda investitsiyalarning mohiyati va ahamiyati ular bajaradigan funktsiyalarni aks ettiradi. Makro darajadagi investitsiyalarning quyidagi funktsiyalarini ajratish mumkin:

- ishlab chiqarish va noishlab chiqarish sohalarida asosiy vositalarni oddiy va kengaytirilgan takror ishlab chiqarish jarayoni;
- aylanma mablag'larni ta'minlash va to'ldirish jarayoni;

⁶ O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyevning 12/28/2018 yildagi oliy Majlisga yo'llagan murojaati

⁷ Maxmudov N. M. Avazov N. R. "davlat investitsiya muhitiga ta'sir etuvchi omillar tahlili" // "iqtisodiyotda innovatsiyalar", 7-son, 2019 " 4-10-betlar.

-moliyaviy aktivlarni sotib olish va sotish orqali kapitalni bir sohadan ikkinchisiga o'tkazish;

- aktsiyalarni sotib olish va boshqa korxonalar aktivlariga sarmoya kiritish orqali kapitalni mulkdorlar o'rtasida qayta taqsimlash.

Jamiyatning Real kapitalini oshirishga (mashinalar, uskunalar sotib olish, binolarni, muhandislik inshootlarini modernizatsiya qilish va qurish) investitsiyalarning yo'nalishi iqtisodiyotning ishlab chiqarish salohiyatini oshirishga yordam beradi. Ishlab chiqarishga, yangi texnologiyalarga investitsiyalar qattiq raqobatda (ichki va tashqi bozorda) omon qolishga, bir qadam oldinga borishga, mahsulot narxlarini yanada moslashuvchan tartibga solishga va boshqalarga yordam beradi. Makroiqtisodiy miqyosda hozirgi farovonlik asosan kechagi investitsiyalarning natijasidir va zamonaviy investitsiyalar, o'z navbatida, ertangi yalpi ichki mahsulotning o'sishi va shunga mos ravishda yuqori farovonlikning asoslarini yaratadi. Shunday qilib, investitsiyalarning ahamiyatini ortiqcha baholab bo'lmaydi, chunki ular iqtisodiyotning o'sishini bevosita belgilaydi. O'zbekiston Respublikasi iqtisodiyoti uchun investitsiyalar, birinchi navbatda, sanoatni barqarorlashtirish va rivojlantirish uchun zarur. Mikro darajada investitsiyalar, birinchi navbatda, quyidagi maqsadlarga erishish uchun zarurdir: ishlab chiqarishni kengaytirish va rivojlantirish; asosiy vositalarning haddan tashqari ma'naviy va jismoniy eskirishini oldini olish; ishlab chiqarishning texnik darajasini oshirish; ma'lum bir korxonada mahsulotlarining sifatini oshirish va raqobatbardoshligini ta'minlash; atrof-muhitni muhofaza qilish tadbirlarini amalga oshirish; qimmatli qog'ozlarni sotib olish va boshqa korxonalar aktivlariga investitsiyalar. Oxir oqibat, investitsiyalar kelajakda korxonaning normal ishlashini, barqaror moliyaviy holatini va foydani maksimal darajada oshirishni ta'minlash uchun zarurdir.

O'zbekiston Prezidenti Sh.M. Mirziyoyev 2019 yilni "faol investitsiyalar va ijtimoiy rivojlanish yili" deb e'lon qilib, xususiy biznes va xorijiy investitsiyalar kelajakdagi o'sishning asosiy omillari bo'lishi kerakligini aytdi. Hozircha bu yangi yondashuv hali to'liq amalga oshirilmagan va mamlakat faqat bir qator islohotlarni ishlab chiqishi va amalga oshirishi kerak, ammo birinchi natijalar allaqachon ko'rinib turibdi⁸.

Amaliyot shuni ko'rsatadiki, 2020 yil uchun O'zbekiston Respublikasi bo'yicha asosiy kapitalga investitsiyalar 2019 yilning tegishli davriga nisbatan investitsiya faolligining pasayishi kuzatildi, asosiy kapitalga investitsiyalarni o'zlashtirishning o'sish sur'ati 91,8% ni tashkil etdi.

O'zbekiston Respublikasi davlat statistika qo'mitasi ma'lumotlariga ko'ra, 2020 yilda 202,0 trln o'zlashtirildi. asosiy kapitalga investitsiyalar so ' m, shundan 65,4% yoki 132,0 trln. so 'm, jalb qilingan mablag' lar hisobidan moliyalashtiriladi, qolgan 34,6% yoki 70,0 trln. so 'm-korxonalar va aholining o' z mablag ' lari hisobidan. Umumiy hajmdan markazlashtirilgan moliyalashtirish manbalari hisobidan asosiy kapitalga 39

⁸ Abel, E. Makroiqtisodiyot: darslik / E. Abel, B. Bernanke. - Sankt-Peterburg. Sankt-Peterburg, 2012. - 768s.,

310,2 mlrd. so'm yoki 19,5% investitsiyalar o'zlashtirildi, bu 2019 yilga nisbatan 8,0 p. p. ga kam.

Shunga ko'ra, markazlashtirilmagan moliyalashtirish manbalari hisobidan 162 289,9 mlrd.so'mlik investitsiyalar yoki ularning umumiy hajmining 80,5 foizi o'zlashtirildi, bu 2019 yilga nisbatan 8,0 so'mga ko'pdir. shu bilan birga, 1-jadvalda investitsiyalarning umuman o'zlashtirilishini ko'rish mumkin.

Централизованные инвестиции 39 310,2 млрд. сум	Всего освоено инвестиций в основной капитал 202 000,1 млрд. сум	Нецентрализованные инвестиции 162 689,9 млрд. сум
Иностранные кредиты под гарантию РУз 22 467,1 млрд. сум	Освоено иностранных инвестиций и кредитов в основной капитал 86 647,0 млрд. сум	Прямые иностранные инвестиции и кредиты 64 179,9 млрд. сум

Manba: www.stat.uz -O'zbekiston Respublikasi davlat statistika qo'mitasining rasmiy portali.

2020 yilda korxonalar va tashkilotlarning o'z mablag'lari hisobidan asosiy kapitalga 51911,3 mlrd.so'm yoki ularning umumiy hajmining 25,7 foizi o'zlashtirildi. Aholi mablag'lari hisobidan 18 077,8 mlrd.so'mlik investitsiyalar yoki 8,9% o'zlashtirildi.

To'g'ridan-to'g'ri xorijiy investitsiyalar hisobiga 28740,5 milliard so'm o'zlashtirildi, bu 2019 yilga nisbatan 5,3 foizga yoki ularning umumiy hajmining 14,2 foiziga kam.

O'zbekiston Respublikasida 2020-yilda banklar kreditlari va boshqa qarz mablag'lari hisobidan 28520,9 mlrd so 'm (asosiy kapitalga investitsiyalarning umumiy hajmidan 14,1% va bu ko'rsatkich 2019-yilga nisbatan 0,3 p. p. ga o' sdi), o 'zbekiston Respublikasi kafolati ostida xorijiy kreditlar o'zlashtirilib, 22467,1 mlrd. so' m (11,1%) ni tashkil etdi. 3,1 p. p. ga kamaydi), boshqa xorijiy investitsiyalar va kreditlar 35439,4 mlrd. so'm (17,6% 7,7 p. p. ga oshdi), tiklanish va taraqqiyot jamg'armasi 1 814,6 mlrd. so'm (0,9% 2,5 p. p. ga kamaydi), Respublika byudjeti 13 081,3 mlrd. suv ta 'minoti va kanalizatsiya tizimlarini rivojlantirish jamg' armasi umumiy hajmidan 1 947,2 mlrd.so 'm (6,5% 2,5 p. p. ga kamaydi), suv ta' minoti va kanalizatsiya tizimlarini rivojlantirish jamg 'armasi – 1 947,2 mlrd. so' m (1,0% 0,1% p. p. ga o ' sdi).

Investitsiyalarning mohiyatini va ularning korxonalar rivojlanishidagi rolini o'rganishning butun jarayoni shuni ko'rsatdiki, turli mualliflar tomonidan berilgan investitsiyalarning ta'riflari asosan kapitalni joylashtirish usullarining xususiyatlarini o'z ichiga oladi, ular kapitalni turli xil qimmatli qog'ozlarga joylashtirish samaradorligini taqqoslaydi va tahlil qiladi, ammo mualliflar investitsiyalarning korxonalar kapitali qiymatiga ta'siri, uning rivojlanishi va hisoblash metodologiyasi to'g'risida xulosalar bermaydilar. bunday ta'sir. Shu bilan birga, korxonaning rivojlanishi uning investitsiya faoliyatining muvaffaqiyati bilan bevosita bog'liqdir.

Xulosa

Makro va mikro darajadagi investitsiyalarning ko'rib chiqilgan mohiyati va funksiyalari mablag'larni investitsiyalash va investitsiya jarayonlarining iqtisodiyot uchun, birinchi navbatda oddiy va kengaytirilgan takror ishlab chiqarish, tarkibiy o'zgarishlar, korxonalar foydasi va qiymatini maksimal darajada oshirish uchun alohida ahamiyati to'g'risida xulosa chiqarishga imkon berdi. Jamiyatning Real kapitalini oshirishga (mashinalar, uskunalar sotib olish, binolarni, muhandislik inshootlarini modernizatsiya qilish va qurish) investitsiyalarning yo'nalishi iqtisodiyotning ishlab chiqarish salohiyatini oshirishga yordam beradi. Ishlab chiqarishga, yangi texnologiyalarga investitsiyalar qattiq raqobatda (ichki va tashqi bozorda) omon qolishga, bir qadam oldinga borishga, mahsulot narxlarini yanada moslashuvchan tartibga solishga va boshqalarga yordam beradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining Farmoni. UP-6079" Digital Uzbekistan 2030 strategiyalarini tasdiqlash va EE samarali amalga oshirish chora-tadbirlari to'g'risida " 5 yil 2020 oktyabr // xalq so'zi. - Toshkent, 2020 Yil-6 Oktyabr.
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 4947 yil 7 fevraldagi "O'zbekiston Respublikasini yanada rivojlantirish strategiyasi to'g'risidagi qonun to'g'risida" gi 2017-sonli qarori // Narodnoe slovo. - Toshkent, 2017 yil. 8 fevral.
3. O'zbekiston Respublikasi prezidenti Sh. Mirziyoyeva Oliy Majlis 20.01.2020
4. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyevning 12/28/2018 yildagi oliy Majlisga yo'llagan murojaati
5. Maxmudov N. M. Avazov N. R. "davlat investitsiya muhitiga ta'sir etuvchi omillar tahlili "/" "iqtisodiyotda innovatsiyalar", 7-son, 2019 " 4-10-betlar.
6. Abel, E. Makroiqtisodiyot: darslik / E. Abel, B. Bernanke. - Sankt-Peterburg. Sankt-Peterburg, 2012. - 768s.,
7. Anosova A. V. Makroiqtisodiyot: bakalavrlar uchun darslik.V. Anosova, S. F. Seryojina I. A. Kim. - M.: Yurait, 2012. - 522s.,
8. Antipina O. N. Makroiqtisodiyot: darslik / O. N. Antipina, N. A. Miklashevskaya. - M.: DiS, 2012. - 496s.
9. Basovskiy, L.Nu. Makroiqtisodiyot: darslik / L.Nu. Basovskiy, E. N. Basovskaya. -M. Infra-M, 2012. - 202s.
10. Bocharov V. V. investitsiyalar: darslik / V. V. Bocharov. Sankt-Peterburg: Piter, 2008. - 384s.